

3001: остання одіссея
Артур Кларк

Космічна одіссея #3

Космонавт Френк Пул виходить з анабіозу та опиняється у XXXI столітті. Цивілізація змінилася. Життя на орбітальній станції, космічні ліфти, обмін думками, нейрокомп'ютерні імпланти, що моделюють віртуальну реальність, та найграндіозніше – можливість «зберегти» людину на інформаційному носії. Однак чи можна «зберегти» цілу цивілізацію, що раптом опинилася під загрозою знищення? 450 світлових років тому, після стрімкої еволюції людства, моноліт ТМА-2 надіслав запит першій цивілізації: «Що робити з людством?». У XXXI столітті надійшла відповідь – знищити...

Артур Кларк

Остання одіссея

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Перекладено за виданням: Clarke A. C. 3001: The Final Odyssey: A Novel / Arthur C. Clarke. – London: Harper Voyager, 1997. – 288 p.

Переклад з англійської Віталія Ракуленка

Дизайнер обкладинки Владлен Трубчанінов

© Arthur C. Clarke, 1997

© DepositPhotos.com / grandeduc, обкладинка, 2021

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення,
2021

* * *

Присвячую Шеріні, Тамарі й Мелінді.

Будьте щасливі у сторіччі, набагато кращому за мое

Пролог

Первістки

Кличте їх Первістками. Хоч вони й близько не люди, а все одно були з плоті й крові, і коли зазирали вони в глибини космосу, то відчували захват і цікавість... і самотність. Щойно оволодівши потрібною здатністю, вони почали шукати між зірок товариства.

Під час експедицій вони натрапляли на багато форм життя і спостерігали за еволюцією на тисячі планет. Вони бачили, як часто перші тьмяні іскри інтелекту блимали й затухали в темряві космічної ночі.

І через те що в усій Галактиці вони не знайшли нічого дорожчого за розум, вони скрізь заохочували його появу. Вони стали фермерами на зоряних полях; вони сіяли й іноді пожинали.

А іноді їм доводилося безпристрасно полоти.

Коли їхній дослідницький корабель, мандрівка якого тривала вже тисячу років, увійшов до Сонячної системи, великі динозаври вже давно згинули – ця рання надія була знищена випадковим ударом молота з космосу. Корабель проскочив повз замерзлих зовнішніх планет, трохи затримався над пустелями вмирушого Марса й незабаром дивився згори на Землю.

Дослідники побачили, що під ними простерся світ, у якому вирувало життя. Вони роками вивчали, збирали, складали каталоги. Дізнавшись усе що можна, вони почали модифікувати. Вони втрутилися в долю багатьох видів, у морях і на суходолі. Але котрі з їхніх експериментів принесуть плоди, а котрі ні – цього вони не могли дізнатися раніше, ніж через мільйон років.

Вони були терплячі, але на той час ще не безсмертні. Серед сотень мільярдів зірок Всесвіту було ще так багато роботи, їх кликали інші планети. Тож вони знову рушили в безодню, знаючи, що ніколи більше не пройдуть цим шляхом. І в тому не було потреби: решту зроблять слуги, яких вони залишили на місці.

На Землі з'являлися й зникали льодовики, над якими мовчав про таємниці зірок незмінний Місяць. У ще повільнішому за полярну кригу ритмі рухалися Галактикою припливи й відпливи цивілізацій. Дивні, прекрасні й жахливі імперії підносилися й занепадали, передаючи знання своїм наступникам.

А там, між зорями, еволюція штовхала до нових цілей. Перші дослідники Землі на ту пору вже давно підійшли до межі, доступної плоті й крові; щойно їхні машини стали кращими за тіла, настав час переселятися. Спочатку мозок, а тоді й самі лиш думки перебиралися в нові блискучі домівки з металу й самоцвітів. У них вони й бродили Галактикою. Вони більше не будували космічних кораблів. Вони самі стали космічними кораблями.

Але ера машинних істот швидко минула. У невпинних експериментах вони навчилися записувати знання в саму структуру космосу, на цілу вічність зберігати думки в застиглих світлових структурах.

Отож незабаром вони перетворили себе на чисту енергію, і на тисячі планет відкинуті ними порожні оболонки трохи посмикалися в бездумному танку смерті, а тоді осипалися на порошок.

Тоді вони стали Володарями Галактики й змогли довільно блукати між зірок або проникати, як легенький туманець, крізь найменші шпаринки простору. Хоч вони й звільнилися нарешті від тиранії матерії, а не забули повністю свого походження з теплої каламуті давно зниклого моря. І їхні дивовижні інструменти продовжували працювати, спостерігаючи за експериментами, початими стільки років тому.

Але самі інструменти тепер не завжди слухняно виконували настанови своїх творців – як усе матеріальне, вони не були захищені від псування Часом і його невсипущою прислужницею – Ентропією.

Й іноді вони визначали й переслідували власні цілі.

Частина I

Зоряне місто

Розділ 1. Кометний ковбой

Капітан Дімітрі Чендлер [42973.04.21/93.106//Марс//І КосмАкад3005] – або «Дім» для найближчих друзів – був роздратований зі зрозумілої причини. Повідомлення з Землі йшло сюди, до космічного буксира «Голіаф» за орбітою Нептуна, шість годин. Якби воно прибуло на десять хвилин пізніше, він міг би відповісти «Даруйте, вже не можу, ми щойно почали розгортати сонячний екран».

Такий аргумент був би цілком прийнятний: обгорнути ядро комети полотном дзеркальної плівки завтовшки з кілька молекул, але кілометровим завширшки й завдовжки – це не та робота, яку можна покинути завершеною наполовину.

Втім, підкоритися цьому сміховинному проханню було б мудро: там, ближче до сонця, він уже й так був у немилості, хоч і жодним чином не з власної провини. Збирати кригу в кільцях Сатурна й підштовхувати її до Венери й Марса, де вона була справді потрібна, почали ще в 2700-х – три століття тому. Капітан Чендлер ніколи не міг добачити якоїсь різниці між фотографіями «раніше і тепер», які щоразу демонстрували активісти «Захисту планет» на підтримку своїх обвинувачень у міжпланетному вандалізмі. Але широкий загал, і досі чутливий через довкільні катастрофи попередніх століть, думав інакше, і закон «Руки геть від Сатурна!» підтримано значною більшістю голосів. Унаслідок чого «ловець кілець» Чендлер став «кометним ковбасом».

Отак він опинився тут, на чималий шмат шляху ближче до Альфи Центавра, де накидав зашморг на комети, що відбилися від отари в поясі Койпера. Тут, безперечно, було вдосталь криги, щоб укрити Меркурій і Венеру океаном завглибшки кілька кілометрів, але на те, щоб згасити тамтешні пекельні вогнища та зробити їх придатними до життя, могли знадобитися цілі сторіччя. «Захист планет», звісно, все одно протестував, хоч і з меншим ентузіазмом. Мільйони загиблих від цунамі після Тихоокеанського астероїда в 2034 році – яка іронія, що він заподіяв би набагато менше шкоди, якби упав на суходіл! – це нагадувало всім майбутнім поколінням про те, що людська раса тримала надто багато яєць в одному тендітному кошику.

Ну, сказав Чендлер сам до себе, ця конкретна посилка прибуде до місця призначення через добрих п'ятдесят років, тож тижнева затримка навряд чи щось істотно змінить. Але треба було переробити всі розрахунки обертання, центру мас і векторів тяги, а тоді ще передати їх на Марс, щоб там перевірили. Такі розрахунки корисно виконати ретельно, перш ніж направляти мільярди тонн криги орбітою, що могли спричинити на Землі такий несподіваний град.

Як уже бувало багато разів, капітан Чендлер окинув очима прадавню фотографію над письмовим столом. На ній був зображений трищогловий пароплав, який здавався карликом на тлі айсберга, що височів над ним – так само, як у цю саму мить здавався карликом поряд зі своєю здобиччю Чендлерів «Голіаф».

Неймовірно, часто думав він, що цей примітивний «Діскавері» і корабель, який поніс те саме ім'я до Юпітера, розділяло всього лиш одне довге людське життя! І що б подумали ті дослідники Антарктики, які жили тисячу років тому, якби визирнули з містка його корабля? Точно були б дезорієнтовані, бо стіна криги, коло якої завис «Голіаф», тяглася вгору і вниз, скільки сягало око. І ця крига виглядала дивною, абсолютно

позбавленою бездоганної білини й синяви холодних полярних морів. Чесно кажучи, ця крига здавалася брудною – і насправді такою й була, бо десь лише дев'яносто відсотків становив водяний лід. Решта була відьмацьким варивом з вуглецевих і сірчаних сполук, здебільшого стабільних лише за температур, не набагато вищих за абсолютний нуль. Вони можуть зробити неприємний сюрприз, коли розтануть, – як влучно сказав один астрохімік: «У комет погано пахне з рота».

– Командир до всієї команди, – оголосив Чендлер. – У нашій програмі невеликі зміни. Нас попросили відкласти роботу й розвідати одну ціль, яку вловив локатор «Космічної варти».

– Є якісь деталі? – спитав хтось, коли в інтеркомі зтихло після хорového стогону.

– Небагато, але я так розумію, що це якийсь проект Комітету тисячоліття, який забули скасувати.

Знову стогони: всім добряче набридли заходи, заплановані для святкування кінця 2000-х. Усі разом полегшено зітхнули, коли 1 січня 3001 року пройшло непримітно, і людство змогло повернутися до звичайних занять.

– Хай там як, це, мабуть, хибна тривога, як було минулого разу. Повернемося до роботи, щойно зможемо. Кінець зв'язку.

Це було вже третє полювання на привида, похмуро подумав Чендлер, до якого його залучали за кар'єру. Попри століття досліджень Сонячна система й досі вмiла підносити несподіванки, і слід вважати, що «Космічна варта» мала добру підставу для свого прохання. Він тільки сподівався, що якийсь багатий уявою дурень знову не уздрів оспіваний у легендах Золотий Астероїд. Якщо він і існував, – у що Чендлер наразі не вірив, – то мав би лише мінералогічну цінність. Справжньої вартості в ньому було б набагато менше, ніж у кризі, яку він підштовхував у бік Сонця, щоб принести життя на безплідні планети.

Однак була одна ймовірність, яку він сприймав доволі серйозно. Людство вже розкидало роботів-розвідників по ділянці космосу завширшки сотні світлових років – і Моноліт у кратері Тихо був достатнім нагадуванням про те, що старші цивілізації теж вдавалися до подібної діяльності. У Сонячній системі можуть легко знайтися інші чужі артефакти, стаціонарні або транзитні. Капітан Чендлер підозрював, що в «Космічній варті» на думці було саме щось таке, інакше навряд би вони відірвали від роботи космічний буксир першого класу, щоб погнатися за нерозпізнаною цяткою на локаторі.

Через п'ять годин пошуків «Голіаф» упіймав відбитий сигнал на межі дальності; навіть зважаючи на відстань, сигнал був невтішно слабкий. Однак далі він став сильнішим і чіткішим та набув ознак металевого об'єкта завдовжки десь кілька метрів. Він рухався орбітою, що виводила його геть із Сонячної системи, тож Чендлер вирішив, що це майже напевне один з мiріад шматків космічного сміття, що людство жбурнуло до зірок за минуле тисячоліття, і який колись може стати єдиним доказом того, що людська раса взагалі існувала.

Вони підійшли до об'єкта на відстань візуального огляду, і капітан Чендлер з захопленням і здивуванням усвідомив, що якийсь терплячий історик і досі перевіряв найдавніші записи про Космічну еру. Як шкода, що комп'ютери дали йому відповідь, лиш на кілька років спізнившись на святкування нового тисячоліття!

– Це «Голіаф», – передав Чендлер у бік Землі, і в його голосі пролунала і гордість, і серйозність. – Ми беремо на борт тисячолітнього астронавта. І я, здається, знаю, хто це такий.

Розділ 2. Пробудження

Френк Пул прокинувся, але не пам'ятав. Він навіть не був певний, як його звуть.

Вочевидь, він лежав у лікарняній палаті: навіть із заплющеними очима його найпримітивніший орган чуття, який найлегше викликає спогади, повідомив його про це. Кожен подих приносив легкий і не зовсім неприємний аромат антисептиків, що пробудило спогад про той випадок – аякже! – коли він, необачний підліток, зламав ребро на чемпіонаті Аризони з дельтапланеризму.

Тоді все почало повертатися. Я заступник і старший помічник командира Френк Пул, космічний корабель США «Діскавері», у надзвичайно таємній місії до Юпітера...

Тоді здалося, що його вхопила за серце крижана рука. Він згадав, неначе дивився сповільнене повторення, як некерована космічна капсула летить на нього, простягнувши металеві лапи. Тоді нечутний удар – і не таке нечутне шипіння повітря, що виривалося з його скафандра. Після того – останній спогад: безпорадне обертання в космосі, марні спроби знову з'єднати перебиту повітряну трубку.

Ну, хоч би яка таємнича халепа сталася в системі керування капсулою, тепер він був у безпеці. Мабуть, Дейв швидко вискочив з корабля й урятував його, перш ніж нестача кисню завдала мозкові незворотної шкоди.

«Старий добрий Дейв! – сказав він до себе. – Треба йому подякув... Хвилинку! Я тепер точно не на борту «Діскавері» – хіба могло бути, щоб я пробув без пам'яті так довго, що мене встигли повернути на Землю?»

Заплутаний ланцюжок думок раптом урвався, коли до палати ввійшли одна старша й дві звичайні медсестри, убрані в споконвічний однострій свого фаху. Вони нібито були здивовані: Пул подумав, чи не прокинувся він раніше запланованого, і ця думка принесла йому відчуття дитячої радості.

– Вітаю! – сказав він не з першої спроби. Його голосові зв'язки, певно, добряче поіржавіли. – Як у мене справи?

Старша медсестра всміхнулася й видала йому чітку команду «Не намагайся балакати», приклавши пальця до губів. Тоді дві медсестри вправно

заходилися коло нього, натренованими рухами перевіряючи пульс, температуру, рефлекси. Коли одна з них підняла його праву руку й відпустила, Пул помітив дещо незвичне: вона падала повільно, ніби не важила стільки, скільки слід. Як і решта тіла, коли він спробував поворухнутися.

«Тож це якась планета, – подумав він. – Або космічна станція зі штучною гравітацією. Точно не Земля – я важу замало».

Він саме хотів поставити очевидне питання, коли старша медсестра натиснула щось збоку від його шиї. Він відчув легеньку кольку й знову поринув у сон без видінь. Уже перед самою безпам'яттю йому вистачило часу ще на одну спантеличену думку.

«Як дивно, вони не озвалися жодним словом за весь час, що пробули коло мене».

Розділ 3. Реабілітація

Прокинувшись знову й побачивши коло ліжка старшу медсестру та її помічницю, Пул почувався досить сильним, щоб наполягти на своєму.

– Де я? Звісно, ви можете це сказати! – Три жінки глянули одна на одну, вочевидь, не знаючи точно, що робити далі. Тоді старша медсестра відповіла, повільно і обережно промовляючи кожне слово:

– Усе гаразд, містере Пул. Професор Андерсон ось-ось має прийти. Він пояснить.

«Що пояснить? – подумав Пул дещо роздратовано. Але принаймні вона говорить англійською, хоч я й не можу визначити походження її акценту».

Андерсон, мабуть, уже був у дорозі, бо за мить двері відчинилися, давши Пулові на мить окинути оком невеликий натовп зацікавлених спостерігачів, що зазирали до палати. Він одразу відчув себе новим експонатом у зоопарку.

Професор Андерсон був невисокий жвавий чоловік з рисами обличчя, що поєднували ключові аспекти кількох рас – китайські, полінезійські, скандинавські – в одну добряче переколючу суміш. Він привітав Пула, піднявши праву руку, а тоді, вочевидь, схаменувся й зробив другу спробу – потис йому руку з такою примітною нерішучістю, ніби вправлявся в дуже незвичному жесті.

– Радий бачити вас у такому добромu здоров'ї, містере Пул... Ми вас швиденько поставимо на ноги.

Знову цей дивний акцент і повільна мова – але його впевнена манера звертання до пацієнта була притаманна всім лікарям, у будь-якому часі чи місці.

- Радий це чути. А тепер, може, відповісте на кілька питань...

- Аякже, аякже. Але заждіть хвилинку.

Він швидко й тихо заговорив до старшої медсестри, з чого Пул розібрав лише кілька слів, декотрі з них були йому цілком незнайомі. Тоді старша медсестра кивнула одній з помічниць, а та розкрила стінну шафу й видобула тонку металеву стрічку, якою стала обкручувати голову Пула.

- Для чого це? - спитав він, ствердившись серед тих важких пацієнтів, що так дратують лікарів і завжди хочуть знати, що з ними відбувається. - Зчитувач ЕЕГ?

Професор, старша медсестра і помічниці - всі виглядали спантеличено. Тоді обличчям Андерсона повільно поширилася усмішка.

- А! Електро... енце... фало... грама, - повільно сказав він, ніби видобуваючи слово з глибин пам'яті по складах. - Дуже точно. Ми просто хочемо стежити за показниками вашого мозку.

«У мого мозку були б чудові показники, якби ви дали мені ним користуватися, - буркнув про себе Пул. - Але принаймні ми почали кудись рухатися - нарешті».

- Містере Пул, - сказав Андерсон, і досі говорячи тим дивним сповільненим тоном, ніби вдаючись до чужої мови, - ви, звісно, знаєте, що в певний момент... вибули з ладу... через серйозну пригоду, поки працювали за бортом «Діскавері».

Пул кивнув на знак згоди.

- Я починаю підозрювати, - сухо сказав він, - що «вибув з ладу» - це м'яко сказано.

Андерсон видимо розслабився, на його обличчя повільно виповзла усмішка.

- Цілком точно. Розкажіть мені, що, на вашу думку, сталося.

- Ну, в найкращому разі, після того як я втратив свідомість, Дейв Боумен врятував мене й повернув на борт корабля. Як там Дейв? Мені ніхто нічого не каже!

- На все свій час... А в найгіршому разі?

Френкові Пулу здалося, що на ший ззаду легенько подув холодний вітерець. Підозра, що повільно формувалася у свідомості, набирала чіткіших рис.

- Тоді я помер, але мене повернули сюди - хоч би де воно є - і ви змогли мене оживити. Дякую...

- Цілком правильно. І ви повернулися на Землю. Ну, ви дуже близько до неї.

«Що він має на увазі - «дуже близько до неї»? Тут точно є якесь гравітаційне поле - значить, ми всередині колеса орбітальної космічної

станції, що повільно обертається. Втім, нехай – треба думати про набагато важливіші речі».

Пул подумки виконав кілька розрахунків. Якби Дейв поклав його до гібернаріума, оживив решту екіпажу й завершив місію до Юпітера – ну, тоді він міг пробути «мертвим» щось близько п'яти років!

– А яка сьогодні дата? – спитав він якомога спокійніше.

Професор і старша медсестра зирнулися. Пул знову відчув холодок на шиї.

– Мушу сказати вам, містере Пул, що Боумен вас не врятував. Він вважав, – і ми не можемо його звинувачувати, – що ви незворотно померли. Крім того, перед ним постала страхотливо серйозна криза, що загрожувала його власному життю...

– Тож ви подрейфували в космос, проминули систему Юпітера й направилися до зірок. На щастя, ваша температура опустилася набагато нижче за точку замерзання, аж увесь метаболізм припинився – але справжнє чудо в тому, що вас узагалі знайшли. Вам пощастило більше, ніж будь-кому з нині живих. Ні – найбільше з усіх, хто жив у будь-які часи!

«Невже? – похмуро спитав себе Пул. – П'ять років, подумати тільки! Могло бути й століття – або й більше».

– Кажіть уже, – зажадав він.

Професор і старша медсестра ніби звірилися з невидимим екраном: вони перезирнулися й кивнули на знак згоди, а Пул здогадався, що вони всі під'єднані до інформаційної системи лікарні через смугу, яку йому вдягнули на голову.

– Френку, – мовив професор Андерсон, невимушено перемкнувшись у режим давнього родинного терапевта, – це може вас вразити, але ви здатні впоратися – і що скоріше ви дізнаєтеся, то краще. Ми тепер на початку четвертого тисячоліття. Повірте мені – ви залишили Землюдесь тисячу років тому.

– Я вірю, – спокійно озвався Пул. А тоді, на його страшенне роздратування, кімната закружляла навколо нього, і далі він нічого не пам'ятав.

Опритомнівши, він побачив, що, замість сумної лікарняної палати, лежить у розкішному номері з привабливими – і регулярно оновлюваними – зображеннями на стінах. Деякі з них були відомими картинами, а інші показували морські й суходільні пейзажі, що могли належати до його часів. Нічого чужого чи тривожного: він припускав, що до цього черга дійде трохи згодом.

Його теперішнє оточення, вочевидь, було дбайливо запрограмоване: він роздумував, чи є тут якийсь еквівалент телебачення (Скільки каналів може бути в Четвертому тисячолітті?), але не бачив коло ліжка жодного пульта. Про новий світ треба дізнатися так багато: він був дикун, що раптом зустрівся з цивілізацією.

Але спершу він мусить відновити сили... і вивчити мову. Навіть розвиток звукозапису, якому на момент народження Пула вже виповнилася сотня років, не запобіг значним змінам у граматиці й вимові. А ще ж були тисячі нових слів, здебільшого в галузі науки й технологій, хоч іноді йому і вдавалося проникливо здогадатися про їхнє значення.

Ще більше збивала з пантелику сила-силенна відомих і сумновідомих імен, що накопичилися за тисячу років, і які йому нічого не говорили. Кілька тижнів, поки він не накопичив базу знань, більша частина його розмов уривалася для біографічних довідок. Відповідно до того, як Пул міцнішав, зростала і кількість його відвідувачів, але завжди під дбайливим наглядом професора Андерсона. Серед них були фахівці з медицини й дослідники інших дисциплін, а також – найцікавіші для нього – командири космічних кораблів.

Історикам і лікарям він не міг розказати багато такого, що не було б записане в гігантських базах даних людства, але йому часто вдавалося точніше направити їхні дослідження й вказати на нові обставини подій його часу. Хоч усі ставилися до нього з цілковитою повагою й терпляче слухали, коли він намагався відповідати на їхні питання, але свої відповіді на його питання вони нібито давали неохоче. Пулові почало здаватися, що його надмірно оберігають від культурного шоку, і напівсерйозно роздумував, як можна втекти з номера. Кілька разів, коли йому траплялося побути самому, він виявляв, що двері замкнені, і не дивувався цьому.

А тоді все змінило прибуття доктора Індри Воллес. Попри ім'я, її головним расовим складником був японський, і часом, з мінімальною допомогою уяви, Пул бачив у ній таку собі зрілу гейшу. Навряд чи то був слухний образ для видатного історика, що обіймав віртуальну посаду в університеті, який і досі міг похвалитися справжнім плющем на стінах.

Вона була першим відвідувачем з добрим знанням Пулової англійської мови, і він дуже зрадів знайомству з нею.

– Містере Пул, – почала вона дуже діловим тоном. – Мене призначено вашою офіційною провідницею і, скажімо так, наставницею. Я маю відповідну кваліфікацію, бо спеціалізуюся на вашому періоді. Тема моєї дисертації: «Падіння національних держав у 2000–2050 роках». Гадаю, що ми з вами можемо багато в чому одне одному допомогти.

– Я впевнений у цьому. Для початку я хотів би вибратися звідси, щоб трохи побачити ваш світ.

– Саме це ми й зробимо. Але спершу вам треба отримати іденту. До того часу ви будете – як це називалося? – неособою. Буде неможливо кудись піти й щось зробити. Жоден зчитувач не визнає вашого існування.

– Я так і думав, – відповів Пул, іронічно посміхаючись. – У мій час уже йшло до цього – і багато кому така ідея була ненависна.

– Такі люди є й тепер. Вони вибираються й ідуть жити в дичавині – іі на Землі набагато більше, ніж було у вашому сторіччі! Але вони завжди беруть із собою компаки, щоб мати змогу викликати допомогу, коли вскочать у халепу. Середній час до такого виклику становить п'ять днів.

- Шкода таке чути. Людська раса, вочевидь, зіпсувалася.

Він обережно випробовував її, намагаючись знайти межу її терплячості й накреслити ескіз особистості. Було очевидно, що їм доведеться проводити разом багато часу і що він муситиме залежати від неї сотнею різних способів. Але він досі не був певен, чи вона йому сподобається - можливо, вона бачила в ньому лише захопливий музейний експонат.

На чималий подив Пула, вона погодилася з критикою.

- Мабуть, це правда - в деяких аспектах. Певно, ми слабші фізично, але здоровіші й краще пристосовані за більшість людей, що коли-небудь жили на світі. Шляхетний дикун завжди був міфом.

Вона підійшла до маленької прямокутної пластини, встановленої у дверях на рівні очей. Пластина була завбільшки як незліченні журнали, що розплодилися в далеку епоху друку, і Пул помітив, що принаймні одна така була в кожній кімнаті. Зазвичай вони були порожні, але іноді на них з'являлися лінії повільно прокручуваного тексту, абсолютно позбавленого сенсу для Пула, хоч більшість слів і були знайомі. Одного разу пластинка в його номері почала видавати настирне пищання, яке він пропустив повз вуха, розсудивши, що хтось інший розбереться з цією проблемою, хоч би в чому вона полягала. На щастя, той шум припинився так само раптово, як і почався.

Доктор Воллес приклала долоню до пластинки, а за кілька секунд приборала. Вона глянула на Пула, усміхнулася й сказала:

- Підійдіть-но й погляньте.

Напис, що зненацька з'явився, був доволі зрозумілий, коли він повільно прочитав його: ВОЛЛЕС, ІНДРА [Ж2970.03.11/31.885//ІСТ. ОКСФОРД].

- Гадаю, це значить «Жінка, дата народження - 11 березня 2970 року» і що ви зайняті на історичному факультеті в Оксфорді. І гадаю, що 31.885 - це особистий ідентифікаційний номер. Правильно?

- Відмінно, містере Пул. Я бачила деякі ваші імена електронної пошти й номери кредитних карток - страхотливі послідовності циферно-буквенної маячні, яку ніхто не здатен запам'ятати! Але всі знають дату свого народження, а її з нами ділять не більше за 99999 інших людей. Тож п'ятизначний номер - це все, що треба... А коли хтось би й забув його, то це насправді не важливо, бо він - частина вас.

- Імплант?

- Так. Наночип при народженні, по одному в кожну долоню для безпеки. Коли вам його вживлятимуть, ви нічого не відчуєте. Але з вами виникла невелика проблема...

- Яка то?

- Зчитувачі, що траплятимуться найчастіше, надто обмежені, щоб повірити у вашу справжню дату народження. Тож ми, з вашого дозволу, додали вам тисячу років.

- Дозвіл надано. А решта іденти?

- Необов'язкова. Можете залишити поля порожніми, вказати свої інтереси чи місце проживання - або використовувати для особистих повідомлень, глобальних чи направлених.

Пул був твердо впевнений, що деякі речі не змінилися за ці століття. Велика частка тих «направлених» повідомлень будуть справді дуже особисті.

Він задумався, чи в цю епоху ще існували самопризначені або державні цензори і чи їхні намагання покращити людську мораль успішніші за ті, що докладалися в його часи.

Треба буде спитати про це доктора Воллес, коли вони ліпше познайомляться.

Розділ 4. Кімната з краевидом

- Френку, професор Андерсон вважає, що ви достатньо набралися сил для короткої прогулянки.

- Дуже радий це чути. Ви знаєте вислів «на стіну лізти»?

- Ні, але можу здогадатися про його значення.

Пул так пристосувався до низької сили тяжіння, що його теперішні довгі кроки здавалися йому абсолютно нормальними. Десь 0,5 g за його розрахунками - ідеально, щоб добре почуватися. Дорогою вони зустріли всього кількох людей - жодного знайомого, але кожен усміхнувся, впізнавши їх. «На цю пору, - сказав собі Пул з дрібною зарозуміlostі, - я мушу бути однією з найвідоміших знаменитостей світу. Це має добряче стати в пригоді, коли я вирішу, що робити з рештою життя. Яке триватиме щонайменше ще одне сторіччя, якщо вірити Андерсонові».

Коридор, яким вони гуляли, був геть непримітний, хіба що часом траплялися пронумеровані двері, на яких були однакові панелі-зчитувачі. Пул пройшов за Індру добрих дві сотні метрів, як раптом спинився, вражений тим, що раніше не усвідомлював такої сліпучо-очевидної речі.

- Ця космічна станція, мабуть, велетенська! - вигукнув він.

Індра усміхнулася до нього.

- У вас же був такий вислів: «Ти ще не багато бачив»?

- «Не все бачив», - автоматично поправив він. Пул ще й досі намагався оцінити масштаб цієї конструкції, коли зіткнувся з іншою несподіванкою.

Хто б міг уявити собі космічну станцію достатнього розміру, щоб вона могла похвалитися власною підземкою – звісно, мініатюрною, з одним маленьким вагончиком, що міг вмістити лиш десяток пасажирів.

– Оглядова зала № 3, – наказала транспортіві Індра, і вони хутко й нечутно рушили від станції.

Пул перевірів годинника на майстерно зробленому ремінці, функції якого він ще не закінчив досліджувати. Одною з маленьких несподіванок стало те, що весь світ тепер жив за Універсальним часом: розвиток глобальних комунікацій пожбував у небуття переплутані клаптики часових зон. Про це багато говорили в двадцять першому сторіччі й навіть пропонували замінити сонячний час сидеричним. Тоді впродовж року сонце рухалось би за годинниковою стрілкою і заходило б у той самий час, у який сходило за шість місяців до того.

Однак з цієї пропозиції «Однакового часу під сонцем» нічого не вийшло, як і з інших, галасливіших спроб реформувати календар. Це завдання, як цинічно зазначалося, мусить почекати якогось значнішого прориву в технологіях. Звісно, настане час, коли одна з менших помилок Бога буде виправлена і орбіта Землі буде скоригована так, щоб кожен рік складався з дванадцяти місяців рівно по тридцять однакових днів кожен.

Скільки Пул міг судити зі швидкості й часу, що минув, вони мали проїхати щонайменше три кілометри, перш ніж вагончик нечутно зупинився, двері розчинилися, і нейтральний робоголос протягнув: «Приємних вам краєвидів. Сьогодні хмарний покрив – тридцять п'ять відсотків».

Нарешті, подумав Пул, ми наближаємося до зовнішньої стінки. Але була інша загадка: попри подолану відстань, ані сила, ані напрям гравітації не змінилися! Він не міг уявити таку величезну обертову космічну станцію, щоб вектор сили тяжіння не змінювався з кожним переміщенням... Чи могли вони все-таки бути на якійсь планеті? Але він почувався б легшим – здебільшого куди легшим – на будь-якій іншій потенційно населеній планеті Сонячної системи.

Коли відчинилися зовнішні двері платформи й Пул побачив, що заходить до невеликого повітряного шлюзу, то зрозумів, що вони справді в космосі. Але де ж скафандри? Він тривожно озирнувся: бути так близько до вакууму голим і незахищеним – це суперечило всім його інстинктам. Одного такого разу йому було досить...

– Майже прийшли, – підбадьорила Індра.

Відчинилися останні двері, і він подивився в абсолютну чорноту космосу крізь велетенське вікно, що вигиналося і горизонтально, і вертикально. Він почувався золотою рибкою в акваріумі й сподівався, що ті, хто проектував цей зухвалий шедевр інженерної думки, точно знали, що робили. Вони, безперечно, володіли кращими будівельними матеріалами за ті, що існували в його час.

Хоч за склом мусили світити зорі, його пристосовані до світла очі не бачили за вигином велетенського вікна нічого, крім чорної порожнечі. Він

рушив до нього, щоб мати ширший огляд, але Індра стримала його і вказала кудись прямо перед ним.

– Придивіться уважно, – сказала вона. – Ви бачите?

Пул блимнув і вдивився в ніч. Звісно, то мала бути ілюзія – або навіть, борони небо, тріщина у склі...

Він похитав головою з боку в бік. Ні, воно справжнє. Але що це таке? Він пам'ятав Евклідове означення: «У брехні є довжина, але немає товщини».

Тому що через усе вікно тягнулася і, вочевидь, продовжувалася за межами поля зору вгору і вниз, світла нитка, яку легко побачити, якщо пошукати, але така одновимірна, що про неї навіть не можна вжити слово «тонка». Однак вона не була позбавлена певних рис – через нерівні проміжки її довжини виднілися ледь помітні цятки яскравішого світла, наче крапельки води на павутинці.

Пул знову рушив до вікна, і краєвид розширився, поки він нарешті зміг побачити, що в нього під ногами. Усе було досить знайоме: увесь континент Європа і більша частина північної Африки, точнісінько такі, якими він бачив їх з космосу. Тож він таки був на орбіті – певно, на екваторіальній, на висоті щонайменше тисячі кілометрів.

Індра дивилася на нього й жартівливо всміхалася.

– Підійдіть ближче до вікна, – дуже тихо сказала вона. – Щоб можна було глянути просто вниз. Сподіваюся, ваша голова добре зносить висоту.

«Яка смішна річ для астронавта! – сказав собі Пул, рухаючись уперед. – Якби мені колись паморочилося від висоти, я б ніколи не потрапив на цю роботу...»

Ледве ця думка встигла проскочити в його голові, як він скрикнув «О Боже!» і мимоволі відступив від вікна. Тоді, опанувавши себе, насмілювався глянути ще раз.

Він дивився на далеке Середземномор'я з бічної поверхні циліндричної вежі, легкий вигин стіни якої вказував на її діаметр – кілька кілометрів. Але то було ніщо проти її довжини, бо вона тяглася й тяглася, й тяглася вниз – поки не зникала в імлі десь над Африкою. Він припускав, що вона продовжувалася до самої поверхні.

– На якій ми висоті? – прошепотів він.

– Дві тисячі кілометрів. Але тепер гляньте вгору.

Цього разу шок був менший – він очікував таке побачити. Вежа тяглася у височінь, де перетворювалася на блискучу лінію на тлі чорного космосу, і він не сумнівався, що вона продовжувалася аж до геостационарної орбіти, на висоту тридцять шість тисяч кілометрів над екватором. Такі фантастичні проекти були добре відомі в часи Пула, але він ніколи не мріяв побачити їх здійсненими – чи то пак, жити в них самому.

Він вказав на далеку лінію, що здіймалася над східним обрієм.

– А то, мабуть, ще одна.

– Так – Азійська вежа. Ми для них, певно, виглядаємо так само.

– І скільки їх усього?

– Лише чотири, через рівні проміжки вздовж екватора. Африка, Азія, Америка, Океанія. Остання майже порожня – там завершено лише кілька сотень рівнів. Нема на що дивитися, крім води..

Пул і досі вбирав цю колосальну ідею, коли йому спала на думку тривожна річ.

– У мій час на всяких висотах літали тисячі супутників. Як ви уникаєте зіткнень?

Здалося, що Індра трохи зніяковіла.

– Знаєте... Я ніколи про це не думала – не моя галузь. – Вона на мить замовкла, вочевидь, шукаючи потрібне в пам'яті. Тоді її обличчя проясніло. – Здається, що багато століть тому ми провели масштабне прибирання. Тепер нижче від стаціонарної орбіти просто немає жодного супутника.

«Це логічно, – сказав собі Пул. – Вони не були б потрібні – чотири гігантські вежі надавали б усі послуги, що раніше залежали від тисяч супутників і космічних станцій».

– І ніколи не було жодної аварії – жодного зіткнення з космічними кораблями, що злітали з Землі або поверталися в атмосферу?

Індра здивовано глянула на нього.

– Але ж такого вже нема. – Вона вказала на стелю. – Усі космопорти там, де й мають бути – нагорі, на зовнішньому кільці. Гадаю, відтоді, як з поверхні Землі піднялася остання ракета, минуло років чотириста.

Пул ще переварював почуте, коли його увагу захопила дрібна аномалія. Підготовка астронавта зробила його чутливим до всього, що було не в порядку – в космосі це могло стати питанням життя і смерті.

Сонце було поза полем зору, високо над головою, але його промені, що лилися крізь величезне вікно, намалювали на підлозі під ногами світлу смугу. Цю смугу перетинала під певним кутом інша, набагато менш яскрава, тож рама вікна відкидала подвійну тінь.

Пулу довелося опуститися ледь не навколішки, щоб глянути на небо. Він вважав, що вже нічому не здивується, але видовище двох сонць на мить відібрало в нього мову.

– Що це таке? – хекнув він, коли знову зміг дихати.

- О... Вам не сказали? Це Люцифер.

- У Землі тепер ще одне сонце?

- Ну, він не дає багато тепла, але позбавив роботи Місяць... До того як друга експедиція відправилася шукати вас, це була планета Юпітер.

«Я знав, що доведеться багато дізнатися про новий світ, - сказав собі Пул. - Просто не міг уявити, як багато».

Розділ 5. Освіта

Коли до номера закотили телевизор і розташували в ногах його ліжка, Пул був одночасно втішений і вражений. Втішений, бо страждав на легку форму інформаційного голоду, а вражений, тому що така модель була застаріла ще в його часи.

- Ми мусили пообіцяти музеєві, що повернемо його, - проінформувала його старша медсестра. - Сподіваюся, ви знаєте, як цим користуватися.

Пул перебирав руками дистанційний пульт, і на нього накотилася хвиля гострої ностальгії. Мало артефактів були здатні так повернути спогади про дитинство, про ті дні, коли більшості телевизорів бракувало мізків розуміти голосові команди.

- Дякую, сестро. Який у вас найкращий канал новин?

Питання нібито її спантеличило, а тоді вона просвітліла.

- А, тепер розумію. Але професор Андерсон вважає, що ви поки що не повністю готові. Тож Архіви дібрали колекцію того, з чим ви могли б відчувати себе як удома.

Пул трохи поміркував над тим, яким міг бути спосіб зберігання інформації в цю епоху. Він ще пам'ятав компакт-диски, а його ексцентричний старий дядько Джордж був гордим власником колекції вінтажних відеокасет. Але, звісно, це технологічне змагання мусило завершитися багато поколінь тому звичайним дарвінівським способом - виживанням найпристосованішого.

Він мусив визнати, що добірка була хороша, яку зробив хтось (Індра?) знайомий з початком двадцять першого сторіччя. У ній не було нічого тривожного, ніяких воєн чи насилля, а також дуже мало тогочасного ділового світу чи політики, що тепер стало б абсолютно неважливим. Там були легкі комедії, спортивні події (як вони дізналися, що він завзятий прихильник тенісу?), класична й попмузика, а також документальні фільми про природу.

І хоч би хто складав цю добірку, він мав почуття гумору, інакше не вніс би серії з кожної епохи «Стар Трека». Бувши геть малим, Пул зустрівся і з Патриком Стюартом, і з Леонардом Німем. Він уявляв, що вони могли б

подумати, якби знали долю пацана, який сором'язливо просив у них автографи.

Щойно він почав досліджувати колекцію, здебільшого швидко перемотуючи вперед ці реліквії минулого, як у нього з'явилася депресивна думка. Він десь читав, що наприкінці сторіччя – його сторіччя! – на світі існувало близько п'ятдесяти тисяч телевізійних станцій, які вели свої передачі одночасно. Якщо це число збереглося, хоч легко могло й збільшитися, на цю пору в ефір вийшли мільйони мільйонів годин телепередач. Тож навіть загрубілий цинік мусив визнати, що існували принаймні мільярди годин передач, гідних перегляду... і мільйони, що задовольнили б найвищі вимоги якості. Як знайти ці, гм, кілька мільйонів голок у такій гігантській копиці?

Думка так приголомшувала, ба навіть більше, деморалізовувала, що через тиждень дедалі безцільнішого скакання між каналами Пул попросив забрати телевізор.

Мабуть, йому пощастило, що він мав чимраз менше вільного часу, коли не спав, а що більше до нього поверталось сили, то менше він мусив спати.

Ризик знудитися йому не загрожував завдяки парадові не тільки серйозних дослідників, а й зацікавлених – і, певно, впливових – громадян, яким вдавалося пробитися крізь захист почесної варти, яку виставили старша медсестра і професор Андерсон. Утім, Пул був радий, коли одного дня телевізор повернувся, бо він почав страждати через симптоми абстиненції – і цього разу він твердо постановив обирати матеріал для перегляду прискіпливіше.

Поважний антикваріат цього разу супроводжувала широко усміхнена Індра Воллес.

– Ми знайшли дещо, що ти мусиш побачити, Френку. Ми думаємо, що це допоможе тобі пристосуватися, і в будь-якому разі, ми впевнені, що тобі сподобається.

Пул завжди вважав такі обіцянки прологом до гарантованої нудьги й приготувався до найгіршого. Але побачене захопило його з перших секунд і перенесло в старе життя так легко, як мало що інше. Він одразу впізнав найвідоміші голоси свого часу, згадав, що бачив цю саму передачу раніше. Чи був то її найперший показ? Ні, йому тоді було лиш п'ять років: певно, повтор...

– Атланта, 31 грудня 2000 року.

– Це Сі-ен-ен Інтернешнл, за п'ять хвилин до світанку нового тисячоліття, з усіма його невідомими загрозами й надіями...

– Але перш ніж намагатися дослідити майбутнє, погляньмо ще на тисячу років раніше і спитаймо себе – чи могли люди з 1000 року бодай приблизно уявити наш світ або зрозуміти його, якби їх чарівним способом перенесло через віки?

- Майже всі технології, що їх ми сприймаємо як належне, були винайдені аж наприкінці нашого тисячоліття: паровий двигун, електрика, телефони, радіо, телебачення, кіно, авіація, електроніка. І впродовж життя одного покоління - ядерна енергія і подорожі в космос. Що б подумали про це наймудріші голови минулого? Чи довго Архімед або Леонардо змогли б зберігати здоровий глузд, якби їх раптом викинуло до нашого світу?

- Дуже спокусливо думати, що ми впорались би краще, якби й нас перенесли на тисячу років уперед. Звісно, фундаментальні наукові відкриття вже зроблено, і хоч значні покращення технологій ще відбудуться, але чи з'являться тоді пристрої, такі магічні й незбагненні для нас, якими були б для Айзека Ньютона кишеньковий калькулятор і відеокамера?

- Мабуть, наш час і справді виокремився серед усіх тих часів, що минули. Телекомунікації, здатність записувати зображення й звуки, що колись незворотно втрачалися, завоювання повітря і космосу - все це створило цивілізацію далеко за межами найдикіших фантазій з минулого. І не менш важливо те, що Коперник, Ньютон, Дарвін і Айнштейн так змінили спосіб нашого мислення й перспективу Всесвіту, що ми могли б здатися нашим найосвіченішим попередникам новим біологічним видом.

- Чи дивитимуться наші нащадки через тисячу років назад із таким же жалем, з яким ми думаємо тепер про наших неосвічених, обтяжених хворобами, марновірних, недовговічних пращурів? Ми гадаємо, що знаємо відповідь на питання, які вони навіть не могли поставити - але які несподіванки приготувало для нас третє тисячоліття?

- Ну ось і воно...

Великий дзвін почав вибивати північ. Гудіння останніх вібрацій розтануло в тиші...

- Таким воно й було - прощай, чудесне й жахливе двадцяте сторіччя...

Тоді зображення розбилося на безліч фрагментів, і слово взяв новий коментатор, що говорив з акцентом, який Пул тепер легко розумів і який негайно повернув його в теперішній час.

- Тепер, у перші хвилини три тисячі першого року, ми можемо відповісти на це питання з минулого...

- Звісно, люди з 2001 року, яких ми щойно бачили, не були б так безповоротно приголомшені нашим часом, як хтось із 1001 року почувався б у їхньому. Вони передбачили багато з наших технологічних проривів - справді, вони очікували міст на орбіті й колоній на Місяці й інших планетах. Вони навіть могли б трохи розчаруватися з того, що ми ще не безсмертні й що направили зонди тільки до найближчих зір...

Раптом Індра вимкнула запис.

- Подивися решту пізніше, Френку, ти втомлюєшся. Але сподіваюся, це допоможе тобі пристосуватися.

- Дякую, Індра. Треба з цим поспати. Але це точно підтвердило дещо.

- Що саме?

- Треба бути вдячним, що я не з тисяча першого і що мене не закинуло у дві тисячі перший. То був би завеликий квантовий стрибок, не думаю, що хтось зміг би до такого пристосуватися. Я ж принаймні знаю про електрику й не помру від страху, якщо до мене заговорить зображення.

«Сподіваюся, - казав собі Пул, - що ця впевненість виправдана. Хтось колись сказав, що будь-яка достатньо розвинена технологія не відрізняється від магії. Чи побачу я магію в цьому новому світі... і чи зможу з нею впоратися?»

Розділ 6. Нейрошолом

- Боюся, що ви стоїте перед нестерпним вибором, - сказав професор Андерсон з усмішкою, що нейтралізувала перебільшену серйозність його слів.

- Я готовий, докторе. Кажіть, як є.

- Перш ніж вам зможуть приладнати нейрошолом, доведеться стати абсолютно лисим. Тож вибір такий. З вашою швидкістю росту волосся доведеться голитися щонайменше раз на місяць. Або можна позбутися волосся остаточно.

- І як це робиться?

- Обробка шкіри лазером. Убиває фолікули в самому корені.

- А цей процес... можна обернути?

- Так, але воно гидко, боляче й триває кілька тижнів.

- Тоді я подивлюся, чи мені подобається не мати волосся, перш ніж зважитися. Не можна забувати того, що трапилося з Самсоном.

- З ким?

- Персонажем однієї популярної старої книги. Його дівчина обрізала йому волосся уві сні. Коли він прокинувся, вся його сила зникла.

- Тепер я пригадую - доволі очевидний медичний символізм!

- Але я був би не проти, щоб позбутися бороди. Не тямитимуся від щастя, якщо раз і назавжди припиню голитися.

- Я організую процедуру. А яку б вам хотілося перуку?

Пул засміявся.

- Я не дуже самозакоханий - гадаю, що з нею буде морока, тож, мабуть, не буду її заводити. Це я теж зможу вирішити пізніше.

Те, що всі в цій епосі були штучно лисі, стало несподіванкою, яку Пул виявив доволі пізно - перше одкровення прийшло, коли обидві медсестри зняли пишні коси без найменшої ознаки ніяковості якраз перед тим, як до них приєдналося кілька так само лисих спеціалістів, що мали провести з ним ряд мікробіологічних перевірок. Його ніколи не оточувала така кількість безволосих людей, і першою його гіпотезою було те, що це останній крок у нескінченній війні медичного фаху проти мікробів.

Як і більшість його здогадок, ця виявилася геть хибною, а коли він дізнався про справжню причину, то розважався думкою про те, як часто він міг бути впевненим, якби наперед цього не знав, що волосся його відвідувачів несправжнє. Відповідь була така: іноді з чоловіками, ніколи з жінками. Вочевидь, настала золота доба виробників перук.

Професор Андерсон не марнував часу: того ж дня медсестри обмастили голову Пула якимось лихим на запах кремом, і коли він через годину глянув у дзеркало, то не впізнав себе. «Ну, - подумав він, - мабуть, перука - це таки непогана ідея...»

Нейрошолом приміряли трохи довше. Спершу треба було зробити зліпок, для чого йому довелося посидіти без руху кілька хвилин, поки гіпс затвердне. Він уже побоювався, що йому скажуть, буцім його голова якоїсь неправильної форми, коли медсестри, абсолютно непрофесійно регочучи, ледве змогли його звільнити.

- Ой, так боляче! - пожалівся він.

Далі настала черга самого пристрою, металевого шолома, який щільно прилягав до голови, майже сягаючи вух. Він викликав ностальгічну думку: якби ж то мої друзі з євреїв зараз мене побачили! Через кілька хвилин йому стало так зручно, що він геть забув про існування шолома.

Тепер він був готовий до встановлення - процесу, як він зрозумів, відчувши щось на кшталт захоплення, який був важливим ритуалом у житті майже всього людства упродовж більш як половини тисячоліття.

- Очі можна не заплющувати, - сказав технік, якого йому представили претензійним титулом «інженер нейроконфігурацій», що в широкому вжитку майже завжди спрощували до «нейромайстра». - Коли почнеться налаштування, усі входні сигнали будуть перехоплені. Навіть якщо очі будуть розплющені, ви нічого не побачите.

«Цікаво, чи всі в цю мить отак нервують, - спитав себе Пул. - Невже це остання мить, коли я ще контролюю власний розум? Утім, дотепер я звик довіряти технологіям цього часу. Поки що вони мене не підводили. Звісно, як говориться в старому прислів'ї: завжди буває перший раз...»

Як йому і обіцяли, він не відчув нічого, крім легенького лоскоту, коли міріади нанодротів заглибилися в шкіру голови. Усі органи чуття працювали абсолютно нормально; він оглядав знайомий номер, і все навколо лишалося точнісінько таким, яким мало бути.

Нейромайстер – у власному шоломі, також під'єднаному до якогось пристрою, який легко можна було сплутати з ноутбуками двадцятого сторіччя, – усміхнувся до нього, щоб підбадьорити.

– Готові? – спитав він.

Бувають часи, коли старий штамп – найкраща відповідь.

– Готовіший не буду, – відповів Пул.

Світло потроху потьмяніло – або так здалося. На нього опустилася велична тиша, і навіть легенька гравітація Вежі повністю випустила його зі свого захвату. Він був ембріоном, що плавав у непримітній безодні, хоч і не в повній темряві. Він пізнав таку ледве проникну для ока, майже ультрафіолетову темноту на самому краю ночі лиш один раз у житті – коли занурився глибше, ніж допускали мудрі рекомендації, уздовж стіни стрімкого обриву на зовнішньому краю Великого бар'єрного рифу. Дивлячись униз, крізь сотні метрів кришталевої порожнечі, він відчув таку дезорієнтацію, що на коротку мить запанікував і ледь не увімкнув систему аварійної плавучості, перш ніж опанував себе. Звісно, він ніколи не згадував про цей випадок у розмовах з лікарями Космічного управління...

З величезної відстані, з незмірної безодні почувся голос, який ніби оточив його звідусіль. Але він долинув не через вуха, а тихо прозвучав у лунких лабіринтах мозку.

– Починається калібрація. Коли-не-коли вам ставитимуть питання – можете відповідати подумки, але вголос може бути легше. Ви зрозуміли?

– Так, – відповів Пул і задумався, чи ворухнулися його губи. Він ніяк не міг цього визначити.

У безодні щось з'явилося – решітка тонких ліній, наче велетенський лист паперу для креслень. Вона розширилася вгору і вниз, праворуч і ліворуч, за межі поля зору. Він спробував ворухнути головою, але зображення ніяк не змінилося.

По всій решітці заблимали числа, та так швидко, що він не встигав їх читати – але, певно, що якийсь модуль їх записував. Пул не стримав усмішки (чи ворухнулися його щоки?), коли зрозумів, що ця перевірка йому нагадала. Вона була точнісінько як комп'ютерне дослідження зору, що міг провести пацієнтові будь-який окуліст його доби.

Решітка зникла і змінилася суцільними кольоровими листами, які вщент заповнювали все поле зору. За кілька секунд кольори пробігли від одного краю спектра до іншого.

– Могли б і спитати, – подумки пробурмотів Пул. – Кольоровий зір у мене бездоганний. А далі, як я розумію, буде слух.

Він не помилився. Тихі барабанні дрібушки пришвидшувалися, поки не перетворилися на найнижче чутне «до», а тоді пробігли музичною шкалою,

поки не зникли за межами людського слуху, на території кажанів і дельфінів.

То був останній з простих і зрозумілих тестів. Його швидко протягло крізь запахи й смаки, більшість із яких була приємна, але деякі – зовсім ні. Тоді йому здалося, що він перетворився на ляльку на невидимих ниточках.

Він припустив, що це перевірка нервово-м'язового контролю, і сподівався, що вона не проявляється зовні, бо коли так, то він, певно, виглядав як людина в термінальній стадії танцю святого Вітта. На одну мить він відчув дику ерекцію, але не міг перевірити, чи воно так насправді, а тоді хутко провалився в сон без видінь.

Чи він тільки уявив, що спав? Він не мав гадки про те, скільки сплигло часу, перш ніж він прокинувся. Шолом уже зник, як і нейромайстер зі своїм обладнанням.

– Усе минуло добре, – сяяла старша медсестра. – Потрібно ще кілька годин, щоб перевірити, чи не було якихось аномалій. Якщо з вашими даними все «кей-о», – тобто «о-кей», – завтра ви матимете свій нейрошолом.

Пул був вдячний за те, що його оточення докладало зусиль, щоб підучити архаїчну англійську, але йому дуже хотілося б, щоб старша медсестра не припустилася такої досадної обмовки.

Коли настав час останньої примірки, Пул почувався майже як у дитинстві, коли от-от мав розгорнути якусь чудову нову іграшку, знайдену під різдвяною ялинкою.

– Вам не доведеться знову проходити всі налаштування, – запевнив його нейромайстер. – Одразу почнеться завантаження. Я поставлю вам демо на п'ять хвилин. Розслабтесь і насолоджуйтесь.

Його сповнила легка заспокійлива музика. Хоч то й було щось дуже знайоме, з його часів, він не міг її упізнати. Перед очима зібралася імла, що розійшлася, коли він рушив до неї.

Так, він ішов! Ілюзія була бездоганно переконлива – він відчував землю під ногами, а що музика стихла, то чув, як легенький вітерець шумить у високих деревах, які ніби оточували його з усіх боків. Він упізнав у них каліфорнійські мамонтові дерева і побажав їм і досі існувати в реальності, десь на Землі, як він сподівався.

Він ішов прудким кроком – надто швидко для комфортної прогулянки, ніби час був трохи пришвидшений, щоб подолати якомога більшу відстань. Але він не усвідомлював жодного зусилля зі свого боку, а почувався гостем у чийомусь тілі. Це відчуття посилювалося тим, що він не мав жодного контролю над своїми рухами. Коли він намагався зупинитися або змінити напрям, нічого не відбувалося. Він іхав пасажиром.

Його це не турбувало, адже він насолоджувався новою вправою – і легко зрозумів, як до неї можна при звичаїтис. «Машини снів», які передбачали науковці його сторіччя, – часто з острахом, – тепер стали частиною повсякденного життя. Пул замислився над тим, як людство спромоглося

вижити: йому сказали, що значна його частина таки не спромоглася. Мільйони спалили собі мозок і випали з життя.

Звісно, він буде невразливий до таких спокус! І використовуватиме цей чудесний інструмент для того, щоб більше дізнатися про світ четвертого тисячоліття й за хвилини набути нових навичок, які інакше довелося б здобувати роками. Утім, він міг би коли-не-коли використовувати нейрошолом просто для розваги...

Він вийшов до краю лісу й тепер дивився через широку річку. Він увійшов до неї без вагань і зовсім не відчув тривоги, коли вода піднялася вище голови. Було трохи дивно, що він і далі міг нормально дихати, але його більше вразило те, що він і надалі прекрасно все бачив у середовищі, в якому просте людське око не могло сфокусуватися. Він міг би полічити всі лусочки на дивовижній форелі, що пропливла повз нього, вочевидь, не маючи гадки про дивного чужака...

А тоді русалка... Йому завжди хотілося побачити їх, але він вважав їх скоріше морськими створіннями. Вочевидь, вони іноді запливали вгору течією, як лососі, для продовження роду? Вона зникла раніше, ніж він устиг її розпитати, щоб підтвердити або спростувати цю революційну теорію.

Річка закінчувалася напівпрозорою стіною. Він пройшов крізь неї і ступив на поверхню пустелі, під палюче сонце. Жар неприємно припікав, але він усе одно міг дивитися прямо в люте полуденне полум'я. Він навіть з неприродною ясністю бачив коло одного краю архіпелаг сонячних плям. І – оце точно було неможливо – він також бачив примарну розкіш корони, абсолютно невидної, крім повних затемнень, що простяглася в обидва боки від сонця лебединими крилами.

Тоді все потемнішало, повернулася та сама музика, а з нею – благословенна прохолода знайомого номера. Він розплющив очі (чи були вони заплющені?) й побачив, що нетерпляча публіка чекає на його реакцію.

– Дивовижно, – майже побожно видихнув він. – Дещо з цього здавалося... гм, справжнішим за справжнє!

Тоді його почала поривати інженерська цікавість, що й без того ніколи глибоко не ховалася.

– Навіть таке коротке демо мало вміщувати неймовірний обсяг інформації. Як вона зберігається?

– У цих пластинках – таких самих, які використовує ваша аудіовізуальна система, тільки куди місткіших.

Нейромайстер простягнув Пулові маленький квадратик, вочевидь, скляний і вкритий з одного боку сріблом. Він був майже такого ж розміру, як комп'ютерні дискети його юності, але удвічі товщий. Пул кілька разів перевернув його, намагаючись видивитися щось у прозорому предметі, і побачив лише веселкові виблиски.

Він усвідомив, що тримав у руках кінцевий продукт понад тисячі років розвитку електрооптичної технології, як і інших технологій, що в його еру

ще не народилися. Його не дивувало, що на вигляд квадратик сильно скидався на пристрій, який він колись знав. Для більшості звичайних предметів повсякденного життя існували зручні форми й розміри – для ножів, виделок, ручних інструментів, меблів... і знімної комп'ютерної пам'яті.

– Яка в нього місткість? – спитав він. – У мої часи ми з такими розмірами підійшли до терабайтів. Я впевнений, що ви впоралися набагато краще.

– Не так, як можна уявити – звісно, існують межі, встановлені самою будовою матерії. До речі, терабайт – це скільки? Боюся, що я забув.

– Яка ганьба! Кіло, мега, гіга, тера... це десять у дванадцятому степені байтів. Далі петабайт – десять у п'ятнадцятому, далі я не заходив.

– Десь тут починаємося ми. Цього досить, щоб записати все, що може відчувати людина за повне життя.

То була приголомшлива концепція, але не така несподівана. Кілограм желе всередині людського черепа був не набагато більший за пластинку, що Пул тримав у руці, і він не міг бути ефективнішим засобом збереження інформації, адже мав ще стільки інших функцій.

– І це ще не все, – продовжував нейромайстер. – Трохи стиснувши дані, можна записати сюди не тільки спогади, а й саму особу.

– І знову відтворити їх?

– Аякже. Для нанозбирачів це доволі проста робота.

«Так я й гадав, – подумав собі Пул, – але ніколи не вірив у це».

У його сторіччі здавалося дивовижним мати весь життєвий доробок великого митця на одному маленькому диску. А тепер такий самий за розміром предмет міг нести на собі й самого митця.

Розділ 7. Дебрифінг

– Мені дуже приємно дізнатися, – сказав Пул, – що минуло стільки століть, а Смітсонівський музей і досі існує.

– Ви, певно, не впізнали б його, – сказав відвідувач, який представився доктором Алістером Кімом, директором напряму астронавтики. – Особливо тому, що він тепер розкиданий по всій Сонячній системі: головні колекції поза Землею зібрані на Марсі й Місяці, а ще безліч експонатів, що належать нам за законом, і досі прямують до зірок. Колись ми наздоженемо їх і повернемо додому. Ми особливо не можемо дочекатися повернення до наших рук «Піонера-10» – першого створеного людиною об'єкта, що покинув Сонячну систему.

– Гадаю, що і я був на межі цього досягнення, коли мене помітили.

- На щастя для вас - і для нас. Ви можете пролити світло на стільки всього, що ми й не знаємо.

- По правді, я в цьому сумніваюся, але зроблю все, що зможу. Я не пам'ятаю нічого і нічого після того, як на мене налетіла некерована капсула. Хоч мені й важко в це повірити, мені сказали, що в цьому був винен Еал.

- Це правда, але історія доволі заплутана. Усе, що ми змогли встановити, міститься на цьому записі - тут десь двадцять годин, але ви, певно, зможете промотати більшу частину.

- Звісно, ви знаєте, що Дейв Боумен вийшов у капсулі № 2, щоб вас урятувати, але потім опинився заблокованим зовні корабля, бо Еал відмовився відчиняти двері шлюзу.

- Заради Бога, чому?

Доктор Кім трохи скривився. Це не вперше Пул помітив таку реакцію.

(«Треба стежити за язиком, - подумав він. - Слово «Бог» у цій культурі, здається, стало непристойним - треба розпитати про це Індру».)

- В інструкціях Еала виявилася значна помилка програмування - йому був наданий контроль за певними аспектами місії, про які не знали ви з Боуменом, це все є в записі...

- Хай там як, він також вимкнув системи підтримки життя трьох гібернантів, - першого екіпажа, - і Боуменові довелося випустити за борт і їхні тіла.

(«То ми з Дейвом були другим екіпажем - цього я теж не знав...»)

- Що з ними сталося? - спитав Пул. - Їх не можна було врятувати, як мене?

- Боюся, що ні. Звісно, ми розглядали це. Боумен випустив їх через кілька годин після того, як відібрав контроль в Еала, тож їхні орбіти трохи відрізнялися від вашої. Якраз на стільки, що вони згоріли на Юпітері, а ви проскочили повз нього й дістали гравітаційне прискорення, яке ще через кілька тисяч років занесло б вас до Туманності Оріона...

- Керуючи всім вручну - справді неймовірна робота! - Боумен спромігся вивести «Діскавері» на орбіту навколо Юпітера. Там він натрапив на те, що друга експедиція назвала Старшим братом, на такого собі близнюка Моноліту з Тихо, але в сотні разів більшого.

- Там ми його і втратили. Він покинув «Діскавері» в тій капсулі, що лишилася, і зійшовся зі Старшим братом. Його останні слова переслідують нас от уже майже тисячу років: «О Деусе, він повен зірок!»

(«Ось воно знову! - сказав собі Пул. - Дейв ніяк не міг такого сказати... Певно, його слова звучали так: «Боже мій, він повен зірок!»)

– Вочевидь, капсулу затягло всередину Моноліту якимось інерційним полем, тому що вона – імовірно, разом з Боуменом – пережила прискорення, яке мусило миттєво їх розчавити. І то була остання інформація, яку ми мали майже десять дальших років, аж до часів спільної американсько-російської місії на «Леонові»...

– Яка зблизилася з покинутим «Діскавері», щоб доктор Чандра зішов на борт і повторно активував Еал. Так, я це знаю.

Доктор Кім ніби трохи зніяковів.

– Даруйте, я не знав точно, скільки вам уже розповіли. Хай там як, далі трапилося дещо дивніше.

– Вочевидь, прибуття «Леонова» запустило якусь реакцію всередині Старшого брата. Якби ми не мали цих записів, то ніхто б ніколи не повірив, що таке сталося. Дозвольте показати... ось доктор Гейвуд Флойд сидить на нічній вахті на борту «Діскавері» після того, як було відновлене живлення. Звісно, ви тут усе впізнаєте.

(«Справді впізнаю... І як дивно бачити давно померлого Гейвуда Флойда в моєму старому кріслі, поки Еалове неблимне червоне око досліджує все, що бачить. А ще дивніше подумати, що ми з Еалом пережили схожий процес воскресіння з мертвих...»)

На одному з моніторів сплигло повідомлення, і Флойд ледаче відповів:

– Гаразд, Еале. Хто там викликає?

НЕ ВИЗНАЧЕНО.

Флойда це нібито трохи роздратувало.

– Гаразд. Будь ласка, передай повідомлення.

ТУТ НЕБЕЗПЕЧНО ЗАЛИШАТИСЯ. ВИ МУСИТЕ ПОКИНУТИ ЦЕ МІСЦЕ ВПРОДОВЖ П'ЯТНАДЦЯТИ ДНІВ.

– Це абсолютно неможливо. Наше вікно запуску відкриється не раніше, ніж за двадцять шість днів. У нас не вистачить палива для ранішого старту.

МЕНІ ВІДОМІ ЦІ ФАКТИ. ОДНАК ВИ МУСИТЕ ПОКИНУТИ ЦЕ МІСЦЕ ВПРОДОВЖ П'ЯТНАДЦЯТИ ДНІВ.

– Я не можу сприймати такі застереження серйозно, поки не знатиму їх джерела... Хто зі мною говорить?

Я БУВ ДЕВІДОМ БОУМЕНОМ. ДУЖЕ ВАЖЛИВО, ЩОБ ВИ МЕНІ ВІРИЛИ. ОЗИРНІТЬСЯ.

Гейвуд Флойд повільно розвернув крісло від скупчених панелей і пультів комп'ютерного дисплею до вкритого липучкою мостика позаду себе.

(«Отут дивіться уважно», – сказав доктор Кім.

«Наче мені треба було підказувати», – подумав Пул...)

Кабіна «Діскавері», у якій зберігалася середовище невагомості, була сильніше запилюжена, ніж він її пам'ятав. Пул здогадався, що систему фільтрації повітря ще не ввімкнули. Паралельні промені далекого, але яскравого Сонця, що лилися крізь широкі вікна, підсвічували незчисленні порошинки, що танцювали в класичній демонстрації броунівського руху.

А тоді з цими часточками пилу почало відбуватися дещо дивне – якась сила ніби направляла їх, гнала від центральної точки, а інші, навпаки, до неї, поки вони всі не опинилися на поверхні порожньої сфери. Та сфера, дець метр завширшки, якусь мить висіла в повітрі, як гігантська мильна булька. Тоді видовжилася, перетворилася на еліпсоїд, поверхня якого збрижилася й почала формувати заглиблення й зморшки. Пул не дуже здивувався, коли еліпсоїд почав набувати людської форми.

Він бачив такі фігури, видуті зі скла, у музеях і на наукових виставках. Але цей пиловий фантом навіть не наближався до анатомічної точності – він був грубий, наче глиняна фігурка чи один із примітивних предметів мистецтва, знайдених у заглибинах печер Кам'яного віку. Тільки голова була дбайливо змодельована, і її обличчя, поза всяким сумнівом, належало командерові Девіду Боумену.

ВІТАЮ, ДОКТОРЕ ФЛОЙД. ТЕПЕР ВИ МЕНІ ВІРИТЕ?

Губи фігури не поворухнулися: Пул усвідомив, що голос – так, безперечно, голос Боумена – насправді долинав через динаміки кабіни.

МЕНІ ТАК ДУЖЕ ВАЖКО, А ЧАСУ МАЛО. МЕНІ ДОЗВОЛЕНО ДАТИ ВАМ ЦЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ. У ВАС Є ЛИШЕ П'ЯТНАЦЯТЬ ДНІВ.

– Чому... і що ти таке?

Але примарна фігура вже розчинялася, її зерниста оболонка почала знову розпадатися на складові пилінки.

БУВАЙТЕ, ДОКТОРЕ ФЛОЙД. МИ НЕ МОЖЕМО МАТИ ПОДАЛЬШИХ КОНТАКТІВ. АЛЕ ВИ ОТРИМАЄТЕ ЩЕ ОДНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ, ЯКЩО ВСЕ БУДЕ ДОБРЕ.

Поки зображення розчинялося, Пул не стримав усмішки, почувши те старе кліше Космічного віку. «Якщо все буде добре» – скільки разів він чув перед запуском цю ритуальну фразу!

Фантом шез: лишилися тільки танці порошинок, що рушили далі виписувати в повітрі випадкові траєкторії. Зусиллям волі Пул повернувся до теперішнього.

– Ну, командере, що ви про це думаете? – спитав Кім.

Пул ще не оговтався, і минуло кілька секунд, перш ніж він зміг відповісти.

– Обличчя і голос належали Боуменові, могу в цьому заприсягтися. Але що то було?

– Про це ще й досі сперечаються. Назвіть це голограмою, проекцією, – звисно, таке можна штучно створити багатьма способами, – але не за тих обставин! А на додачу трапилося те, що трапилося.

– Люцифер?

– Так. Завдяки попередженню, «Леонову» якраз вистачило часу відступити, перш ніж Юпітер вибухнув.

– Тож та Боумен-штука, чим би вона не була, намагалася допомогти й попередити.

– Імовірно. І вона може стояти за тим «ще одним повідомленням», яке ми таки отримали – його направили за якісь хвилини до детонації. Ще одне попередження.

Доктор Кім знов оживив екран. На ньому показався простий текст: «УСІ ЦІ СУПУТНИКИ ВАШІ, КРІМ ЄВРОПИ. НЕ НАМАГАЙТЕСЯ ТАМ ВИСАДИТИСЯ». Одне й те саме повідомлення повторювалося десь під сотню разів, після чого букви переплуталися.

– І ми ніколи не намагалися там висадитися? – спитав Пул.

– Лише раз, помилково, через тридцять шість років – коли корабель США «Галексі» викрали й направили туди, а його кораблю-побратимові «Юніверсу» довелося летіти на допомогу. Тут є все – разом з тим, що нам розповіли про євросіанців наші роботи-спостерігачі.

– Мені не терпиться їх побачити.

– Вони амфібії, бувають усіх форм і розмірів. Щойно Люцифер почав топити кригу, яка вкривала весь їхній супутник, вони почали виходити з моря. Відтоді вони розвивалися зі швидкістю, що здається біологічно неможливою.

– З того, що я пам'ятаю про Європу, хіба на ній не було безлічі розломів у кризі? Може, вони ще раніше проповзали крізь них і роздивлялися довкола?

– Це загальноприйнята теорія. Але є ще одна, набагато дискусійніша. Якимсь незрозумілим нам способом до всього міг бути причетний Моноліт. А поштовх цій думці дала знахідка МАТ-0, тут, на Землі, майже через п'ятсот років після вас. Гадаю, вам про це розповідали?

– Тільки мимохідь – ще стільки всього треба надолужити! Мені здається, що ця назва сміховинна – бо то була не магнітна аномалія – і знайшлася вона в Африці, а не в кратері Тихо!

– Звісно, це цілком слушно, але назва причепилася міцно. І що більше ми дізнаємося про Моноліти, то глибша їхня таємниця. Особливо тому, що вони – єдиний справжній доказ розвиненої технології за межами Землі.

– Це мене здивувало. Я був думав, що на цей час ми вже отримали звідкись якісь радіосигнали. Астрономи почали шукати їх, ще як я був малим!

- Ну, був один натяк... і такий страхітливий, що ми не любимо про нього говорити. Ви чули про нову зорю Скорпіон?
- Начебто ні.
- Звісно, зірки стають новими постійно - і ця навіть не була аж такою видовищною. Але до вибуху було відомо, що Скорпіон мав кілька планет.
- Населених?
- Абсолютно неможливо щось стверджувати. Радіопшук нічого не вловив. А страхіття ось у чому... На щастя, «Патруль нових» упіймав подію на самому початку. А почалося все не з зірки. Спочатку здетонувала одна з планет, а вже за нею вибухнуло й сонце.
- О Бож... даруйте. Продовжуйте.
- Ви розумієте сенс. Неможливо, щоб планета перетворилася на нову... крім одного випадку.
- Я колись прочитав у фантастичному романі жаклиний жарт: «Наднові зірки - це аварії на виробництві».
- Це не була наднова, але й фраза може не бути жартом. Найпоширеніша теорія в тому, що хтось черпав вакуумну енергію - і втратив контроль.
- Або то могла бути війна.
- Що геть не краще. Певно, ми ніколи не дізнаємося. Але наша цивілізація залежить від того самого джерела енергії, тож ви розумієте, чому Скорпіон викликає в нас кошмари.
- А нам треба було переживати тільки про ядерні реактори!
- Вже не треба, слава Деусу. Але я дуже хотів би розповісти вам більше про відкриття МАТ-0, бо ця подія стала поворотним пунктом в людській історії. Знахідка МАТ-1 на Місяці була доволі значним шоком, але через п'ятсот років на нас чекав набагато сильніший. Та ще й набагато ближче до нашого дому - в усіх сенсах слова. В Африці.

Розділ 8. Повернення до Олдуваю

Подружжя Лікі, часто казав собі доктор Стівен дель Марко, нізачо б не впізнало цю місцину, хоч вона й лежить за якийсь десяток кілометрів від місця, де Луїс і Мері за п'ять століть до того викопали кістки наших перших пращурів. Глобальне потепління і Малий льодовиковий період (скорочений завдяки героїзмові та чудесам технологій) трансформували пейзаж і повністю змінили біоту. Дуби з соснами й досі вирішували між собою, хто з них краще переживе примхи кліматичної фортуни.

Було важко повірити, що на 2513 рік в Олдуваї ще лишилось щось, що не викопали завзяті антропологи. Однак тодішні швидкі повені, які вже не повинні були траплятися, переінакшили місцевий ландшафт і змили кілька метрів верхнього шару ґрунту. Дель Марко скористався з нагоди – і тоді на межі глибини сканування знайшлося дещо, у що він не відразу повірив.

Знадобився понад рік повільного й ретельного розкопування, щоб дістатися до того примарного зображення й дізнатися, що реальність дивніша за його найсміливіші уявлення. Роботи-копачі швидко прибрали перші кілька метрів, а тоді до роботи взялися традиційні рабські загони студентів-практикантів. Їм допомагала – або заважала – команда з чотирьох конгів, яких дель Марко вважав більше морокою, ніж корисним ресурсом. Однак студенти обожнювали генетично покращених горил, до яких ставилися, як до відсталих, але улюблених дітей. Подейкували, що стосунки між ними не завжди були повністю платонічними.

Однак на останніх кількох метрах можна було покластися тільки на роботу людських рук, зазвичай озброєних зубними щітками, до того ж тільки з м'якими щетинками. Згодом робота була завершена: Говард Картер, побачивши перший виблиск золота в Тутанхамонівій гробниці, не знайшов там і близько схожого скарбу. Дель Марко знав, що з тієї миті людські переконання і філософія незворотно зміняться.

Моноліт виявився ідентичним близнюком знайденого на Місяці п'ятьма століттями раніше: навіть розміри розкопки навколо нього майже збігалися з тамтешніми. Як і МАТ-1, цей теж не відбивав геть нічого, з однаковою байдужістю вбираючи сліпучий жар африканського сонця й бліде сяйво Люцифера.

Ведучи своїх колег – директорів п'ятірки найвідоміших світових музеїв, трьох видатних антропологів, двох голів медіаімперій – на дно ями, дель Марко роздумував, чи група таких видатних чоловіків і жінок колись була такою мовчазною, та ще й так довго. Але саме такий вплив справляв ебеновий прямокутник на всіх відвідувачів, коли вони усвідомлювали, який висновок випливає з тисяч артефактів, що його оточували.

Тому що навколо лежала ціла скарбниця археолога – грубо витесані інструменти з кременю, незчисленні кістки: якісь – звірячі, якісь – людські, і майже все лежало дбайливо викладене за певною схемою. Століттями – ні, тисячоліттями – ці жалюгідні дари приносили сюди створіння, в яких уперше спалахнув інтелект, як данину чуду, що лежало за межами їхнього розуміння.

І нашого теж, часто думав дель Марко. Але він певен у двох речах, хоч і сумнівався, що їх коли-небудь вийде довести.

Саме тут – у часі й просторі – насправді лежав початок людської раси.

І цей Моноліт був найперший з її численних богів.

– Учора ввечері в моїй спальні були миші, – пожалівся Пул напівжартома. – Не можеш знайти мені kota?

Доктор Воллес трохи спантеличилася, а тоді засміялася.

– Ти, певно, чув мікротів-прибиральників. Я попрошу перевірити їхні програми, щоб вони тебе більше не турбували. Намагайся не наступити на котрогось, якщо застанеш його за роботою. Бо, як наступиш, він покличе на допомогу, і всі його друзі збіжаться підбирати уламки.

Так багато треба вивчити – а часу так мало! Ні, неправда, нагадав собі Пул. У нього легко може бути в запасі сотня років, завдяки медичній науці нинішньої доби. Ця думка вже почала сповнювати його скоріше побоюванням, аніж радістю.

Принаймні тепер він міг легко встигати за більшістю розмов, а ще навчився правильно вимовляти слова, щоб Індра не лишалася єдиною, хто його розуміє. Він дуже радів, що англійська стала світовою мовою, хоч французька, російська і мандаринська й досі процвітали.

– Є ще одна проблема, Індро, і я думаю, що ти єдина, хто може допомогти. Чому народ так ніяковіє, коли я кажу слово «Бог»?

Індра геть не зніяковіла, а ще й розсміялася.

– Це дуже заплутана історія. Шкода, що тут немає мого старого друга доктора Хана, щоб він усе пояснив, але він на Ганімеді, зціляє тих прибічників Істинної Віри, яких ще може знайти. Коли всі старі релігії були дискредитовані – нагадай колись розказати тобі про папу Пія XX, одного з найвидатніших людей в історії! – ми й досі мали потребу в слові на означення Першопричини або Творця Всесвіту – якщо такий є...

– Було чимало слів-кандидатів: Део – Тео – Юпітер – Брагма – їх усіх випробували, і деякі ще й досі з нами – особливо Айнштайнів фаворит, «Старий». Але наймодніше тепер – «Деус».

– Спробую запам'ятати, але все це здається трохи дурнуватим.

– Ти звикнеш, я підкажу тобі кілька інших ввічливих і прийнятних вставних вигуків, якщо треба буде виразити почуття...

– Ти сказала, що старі релігії були дискредитовані. То в що люди вірять тепер?

– Вірять якнайменше. Ми всі або деїсти, або теїсти.

– Я заплутався. Давай означення, будь ласка.

– Сьогодні вони трохи інші, ніж у твій час, але ось останні версії. Теїсти вірять, що існує не більше ніж один Бог. Деїсти – що існує не менше ніж один Бог.

- Боюся, що відмінність для мене надто тонка.

- Але не для всіх. Ти здивуєшся силі суперечок, які вона викликала. П'ятсот років тому хтось використав те, що відомо під назвою сюрреальної математики, щоб довести, буцім між теїстами й деїстами є нескінченна кількість відтінків. Звісно, як і більшість тих, хто брався бавитися з нескінченністю, він втратив розум. До речі, найвідомішими деїстами були американці: Вашингтон, Франклін, Джефферсон.

- Вони жили трохи раніше за мене, хоча ти б здивувалася, якби знала, що більшість людей цього не усвідомлюють.

- А тепер - добрі новини. Джо - професор Андерсон - нарешті дав - що ж то за слово? - своє «о-кей». Ти готовий до маленької подорожі нагору... На Місячний рівень.

- Чудово. А це далеко?

- Ой, та десь дванадцять тисяч кілометрів.

- Дванадцять тисяч! Та нам же знадобиться кілька годин!

Індра ніби здивувалася його словам, а тоді усміхнулася.

- Не так багато, як ти думаєш. Ні, у нас поки що немає транспортера матерії зі «Стар Трека», хоч мені здається, що над цим працюють! Але тобі знадобиться новий одяг, а також хтось, хто покаже, як його носити. А ще допоможе з сотнями маленьких щоденних завдань, що забирають так багато часу. Тож ми насмілилися організувати тобі особистого помічника. Заходь, Дениле.

Денил був невисокий, світло-брунатний чоловік на четвертому десятку, що здивував Пула, не привітавшись звичайним жестом - наближенням долоні для автоматичного обміну інформацією.

Насправді, скоро з'ясувалося, що в Денила нема іденти: коли вона була потрібна, Денил видобував пластиковий прямокутничок, що, вочевидь, служив тій самій меті, що й «смарткартки» двадцять першого сторіччя.

- Денил також буде твоїм провідником і... яке там слово? - завжди забуваю - схоже на «камертон». Його спеціально навчали для цієї роботи. Впевнена, що його послуги тебе цілком вдовольнять.

Хоч Пул і був вдячний, але йому стало трохи незатишно. Подумати тільки, камердинер! Він не міг пригадати, чи бачив колись бодай одного - у його часи то був рідкісний вид під загрозою вимирання. Він тепер почувався персонажем з англійського роману початку двадцятого сторіччя.

- У тебе є вибір, - сказала Індра, - хоч я й наперед знаю, що ти обереш. Можемо підніматися в зовнішньому ліфті й упиватися видовищем, а можемо поїхати на внутрішньому, пообідати й послухати легку музику.

- Не можу уявити, щоб хтось захотів залишитися всередині.

- Ти б здивувався, якби знав. У декого ці видовища надто легко викликають запаморочення - особливо в гостей десь ізнизу. Навіть альпіністи, які кажуть, що в них голова пристосована до висоти, спершу можуть трохи позеленіти, коли висота вимірюється кілометрами замість метрів.

- Я ризикну, - відповів Пул, усміхнувшись. - Бував я й вище.

Проминувши дві пари шлюзів до зовнішньої стіни Вежі (це він відчув легку дезорієнтацію чи то була просто уява?), вони увійшли до приміщення, що могло бути залом дуже маленького театру. Ряди по десять сидінь були розташовані п'ятьма ярусами. Усі були звернуті до величезних панорамних вікон, які й досі тривожили Пула, бо йому ніяк не вдавалося забути, скільки сотень тонн повітряного тиску намагається видавити їх у відкритий космос.

Щось із десятків інших пасажирів, які, певно, геть про це не задумувалися, сиділи абсолютно розслаблено. Усі всміхалися, коли впізнавали його, гречно кивали, а тоді відверталися, щоб насолодитися краєвидом.

- Вітаємо в «Небесній залі», - сказав повсюдний робоголос. - Піднімання почнеться за п'ять хвилин. Напої й туалети містяться на нижньому рівні.

«І скільки така мандрівка може тривати? - прикидав Пул. - Туди й назад треба проїхати понад двадцять тисяч кеме. Це буде геть не схоже на жодну їзду в ліфті, яка випадала мені на Землі...»

Поки вони чекали початку піднімання, він насолоджувався захопливою панорамою, що простяглася двома тисячами кілометрів нижче. У північній півкулі стояла зима, але клімат справді різко змінився, бо на південь від арктичного полярного кола снігу було мало.

Європу майже не затуляли хмари, тож в ній було видно стільки подробиць, що очі розбігалися. Одне за одним він визначив великі міста, назви яких відлунювали в багатьох сторіччях. У його часи вони зменшувалися, бо комунікаційна революція змінила обличчя світу, а тепер це зменшення стало ще помітнішим. У неочікуваних місцях з'явилися водойми - озеро Саладін на півночі Сахари було завбільшки майже як невеличке море.

Пул так занурився у споглядання, що забув про плин часу. Раптом він зрозумів, що минуло вже понад п'ять хвилин, а ліфт нікуди не рушив. Щось пішло не так, чи вони ще чекали на тих, хто спізнювався?

А тоді він помітив дещо таке незвичайне, що спершу не хотів вірити власним очам. Панорама розширилася так, ніби вони вже піднялися на сотні кілометрів! Він не відривав очей і помічав, як нові об'єкти на поверхні планети під ними поволі заповзають у рамку вікна.

Тоді Пул засміявся, бо придумав очевидне пояснення.

- Ти мене ледь не обманула, Індра! Я вже подумав, що це справжній краєвид, а не відеопроєкція!

Індра загадково всміхалася до нього.

- Подумай ще раз, Френку. Ми рушили десь із десять хвилин тому. На цю мить ми, певно, піднімаємося зі швидкістю... ох, не менше ніж тисяча кілометрів на годину. Хоч і говорять, що ці ліфти мають максимальне прискорення до 100 g, у цій короткій подорожі воно не виросте більше за 10 g.

- Це неможливо! Шість - це максимум, який мені ставили на центрифугі, і мені геть не сподобалося важити пів тонни. Я точно знаю, що ми не зрушили з місця, відколи увійшли.

Пул трохи підвищив голос і раптом побачив, що інші пасажери вдають, ніби не помітили цього.

- Френку, я не розумію, як це робиться, але його називають інерційним полем. Або іноді полем САРП: «С» в ньому означає відомого російського науковця, Сахарова, не знаю, ким були решта.

Повільно в голові Пула провітліло від розуміння, а також від приголомшення і захвату! Ось був чудовий взірєць «технології, що не відрізняється від магії».

- Дехто з моїх друзів колись мріяв про «космічні двигуни» - енергетичні поля, що зможуть замінити ракети й дозволити рух у будь-якому напрямку без найменшого відчуття прискорення. Більшість вважала, що вони подуріли, але виходить, що вони таки мали рацію! Мені дуже важко повірити... і, якщо я не помиляюся, наша вага зменшується.

- Так, ми пристосовуємося до місячного значення. Коли ми вийдемо звідси, ти почуватимешся, як на Місяці. Але заради твого ж добра, Френку, забудь, що ти інженер, і просто насолоджуйся краєвидом.

То була хороша порада, але, стежачи за тим, як до поля зору входить уся Африка, Європа й чимало Азії, Пул не зміг викинути з думок це приголомшливе одкровення. Втім, воно не повинно було заскочити його зовсім зненацька - він знав, що з його часів сталися значні прориви в галузі космічних двигунів, але не усвідомлював, що вони матимуть таке ефектне застосування в щоденному житті - якщо цей термін можна застосувати до буття в хмарочосі заввишки тридцять шість тисяч кілометрів.

Тож епоха ракет мала завершитися кілька століть тому. Усі його знання про паливну систему й камери згоряння, іонні двигуни й реактори синтезу повністю застаріли. Звісно, це вже не мало значення, але він зрозумів, який сум мусив відчувати капітан вітрильника, коли вітрила поступилися парі.

Раптом його настроїв різко перемінився, і він не зміг стримати усмішки, коли штучний голос попередив: «Прибуття через дві хвилини. Будь ласка, переконайтеся, що не залишили особистих речей».

Як часто він чув це оголошення на якомусь рейсовому польоті? Він глянув на годинника й здивовано побачив, що вони піднімалися менш як пів години. Це давало середню швидкість принаймні двадцять тисяч кілометрів на годину, а він же геть не відчув, щоб вони поворухнулися. Ще дивнішим було те, що в останні десять чи скільки хвилин вони мусили гальмувати так інтенсивно, що насправді мали б стояти на стелі, розвернуті головами до Землі!

Двері тихо відчинилися, і коли Пул вийшов назовні, він знову відчув ту легеньку дезорієнтацію, яку помітив, коли заходив до зали ліфта. Однак цього разу він зрозумів, що вона означала: він проходив крізь зону переходу, де інерційне поле перетиналося з гравітацією, на цьому поверсі рівною місячній.

Індра з Денилом ішли за ним назустріч наступним дивам цього дня, обережно несучи на ногах третину своєї звичної ваги.

Хоч вигляд Землі, що зменшувалася вдалині, був захопливий навіть для астронавта, у ньому не було нічого неочікуваного або дивного. Але хто б міг уявити велетенську камеру, що, вочевидь, займала всю ширину Вежі, так що дальня її стіна була на відстані більш як п'яти кілометрів? Мабуть, на цю пору на Місяці й Марсі з'явилися й більші замкнені приміщення, але це точно мало бути одним з найбільших у космосі.

Вони стояли на оглядовій платформі на зовнішній стіні, на висоті п'ятдесяти метрів, і дивилися на приголомшливо різноманітну панораму. Вочевидь, тут зробили спробу відтворити весь спектр наземних біомів. Просто під ними росла група струнких дерев, які Пул не відразу впізнав, а тоді зрозумів, що то дуби так пристосувалися до однієї шостої від їхньої нормальної сили тяжіння. На що ж тоді, думав він, схожі тутешні пальми? Певно, на велетенський очерет...

На середній відстані лежало невелике озерце, живлене річкою, що звивалася трав'янистою рівниною, а тоді зникала в чомусь схожому на єдине навкруг велетенське дерево баньян. А з якого вона витікала джерела? Пул зауважив, що чує тихий розмірений шум і, провівши очима вздовж легенько вигнутої стіни, відшукав мініатюрну Ніагару, над якою в хмаринці бризок зависла бездоганна веселка.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65936653&from=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.